

Prevenčinis autorių teisių ir gretutinių teisių gynimas¹

Doc. dr. Vytautas Mizaras, LL.M.

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros vedėjas

Ižanga

Teisė turi saugoti ir užtikrinti turtinius ir neturtinius interesus į kūrinių ar gretutinių teisių objektą išimtinai tam, kurio dėka jis atsirado. Tačiau vien tik tam tikrų teisių įtvirtinimas įstatymuose, neužtikrinant jų veiksmingo ir efektyvaus gynimo, gali likti bereikšme autoriaus ar gretutinių teisių subjekto teisių bei interesų apsaugos prielaida. Todėl tiek tarptautinė bendrija, tiek ir atskiros valstybės, suprantant šių teisių gynimo svarbą, vienokiu ar kitokiu būdu akcentavo efektyvaus pažeistų autorių teisių, o vėliau ir gretutinių teisių gynimo mechanizmo sukūrimo reikalingumą.

Teisių gynimas doktrinoje apibūdinamas, kaip visuma priemonių, skirtų pažeistų teisių atkūrimui, jų pripažinimui, apsaugojimui nuo gresiančių ir pakartotinių tolesnių pažeidimų, bet kokių teisę pažeidžiančių veiksmų pašalinimui, o taip pat pažeidimu patirtos turtinės ir neturtinės skriaudos kompensavimui². Taigi, iš šio apibūdinimo aiškiai matyti, jog ginant teises gali būti reiškiama įvairaus pobūdžio reikalavimai: pripažinti teises, atlyginti teisių pažeidimu padarytą žalą ar sumokėti kitokią kompensaciją, nutraukti teises pažeidžiančius veiksmus ar imtis priemonių, kad būtų užkirstas kelias pažeidimo padarymui. Tačiau norint apginti teisę, net ir reiškiant atitinkamus reikalavimus ir prašant taikyti atitinkamus teisių gynimo būdus, būtina preventyvi laikina teisių apsauga, skirta tam, kad būtų galima realiai apginti pažeistą teisę tam tikrais gynimo būdais, t.

¹ Straipsnis parengtas pranešimo, skaityto tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Autorių teisės į literatūros, mokslo ir meno kūrinius: aktualijos ir perspektyvos“, vykusioje Vilniuje 2004 m. gruodžio 14 d., pagrindu.

² Žr. Vytautas Mizaras. Autorių teisės: civiliniai teisių gynimo būdai. – Justitia, Vilnius, 2003. P. 28.

y. užtikrinti teisių gynimo būdų taikymo realizavimą. Būtent tam ir tarnauja prevenčinės gynimo priemonės, kurios šiame straipsnyje ir nagrinėjamos. Be prevenčinių gynimo priemonių, kurių analizė šiame straipsnyje yra detalesnė, aptariama ir prevenčinių teisių gynimo būdų samprata, tačiau tik tiek, kiek būtina atskleisti prevenčinių gynimo priemonių esmę bei prevenčinių gynimo priemonių ir prevenčinių gynimo būdų tarpusavio santykį ir jų skirtumus.

Straipsnyje remiamasi įvairiais tyrimo ir teisės aiškinimo metodais, tarp kurių pagrindiniai yra lyginamasis, sisteminis, istorinis.

Klausimai analizuojami vadovaujantis įvairiais teisės šaltiniais: pozityviaja teise (tarptautinėmis sutartimis, ES teisės aktais, nacionaliniais Lietuvos įstatymais), teisės doktrina, teismų praktika.

I. Prevenčinės autorių teisių ir gretutinių teisių gynimo priemonės ir būdai bei jų teisinis reglamentavimas

1. Prevenčinių gynimo priemonių ir būdų samprata

Prevenčinėmis teisių gynimo priemonėmis ir būdais laikytinos tokios priemonės ir būdai, kurie skirti apsaugoti teises nuo gresiančių pažeidimų, užtikrinti teismo sprendimo, susijusio su teisių pažeidimu, vykdymą, o taip pat užtikrinti reikiamus byloje įrodymus, susijusius su teisių pažeidimu. Taigi, prevenčinės teisių gynimo priemonės užtikrina teisės reagavimą ne tik į jau esantį teisės pažeidimą ir jo šalinimą, tačiau tokios teisių gynimo priemonės turi ir kitą tikslą – apginti teisę nuo būsimų pažeidimų. Turime pripažinti, kad kelio teises pažeidžiančių veiksmų atlikimui ir/ar žalos atsiradimui užkirtimas yra geriau už žalos atlyginimą. Būtent šis principas išreiškė prevenčinių teisių gynimo būdų vystymąsi³.

³ Žr. *Kötz Hein*. Vorbeugender Rechtsschutz im Zivilrecht. Eine rechtsvergleichende Skizze. AcP 174, p. 141.

Skiriame prevencines gynimo priemones ir prevencinius gynimo būdus. Toks išskyrimas turi ne tik teorinį, tačiau ir praktinį pagrindimą, nes tarp gynimo priemonių ir gynimo būdų yra skirtumų.

Pirmas skirtumas yra susijęs su prevencinių gynimo priemonių ir būdų taikymo tikslais. Nežiūrint į tai, kad taikant prevencines gynimo priemones ir būdus siekiama ir bendro tikslo – apsaugoti autorių teisių ir gretutinių teisių turėtoją nuo gresiančio jo teisių pažeidimo, užkirsti jam kelią, tačiau prevencinių gynimo (apsaugos) priemonių taikymu siekiama ir kitų tikslų. Jau minėta, kad be to, jog prevencinės priemonės skirtos užkirsti kelią pažeidimui, jomis siekiama ir užtikrinti teismo sprendimo, susijusio su teisių pažeidimu, vykdymą, o taip pat reikiamus byloje įrodymus, susijusius su teisių pažeidimu.

Antras skirtumas – skirtinga prevencinių gynimo priemonių ir prevencinių gynimo būdų taikymo tvarka. Prevencinės gynimo priemonės gali būti taikomos ne tik prasidėjus teismo procesui, bet ir prieš bylos dėl teisių pažeidimo inicijavimą. Be to, šios priemonės taikomos teismui priimant dėl jų nutartį – teismo procesinį dokumentą, kuriuo paprastai byla neišsprendžiama iš esmės. Prevenciniai gynimo būdai taikomi tik teismo procese ir tik baigus nagrinėti bylą ar jos dalį (turima omenyje, jeigu priimamas dalinis teismo sprendimas). Taigi, dėl jų priimamas teismo sprendimas, bet ne nutartis.

Trečias skirtumas, kurį iš esmės sąlygoja aukščiau paminėtas antrasis prevencinių gynimo priemonių ir prevencinių gynimo būdų skirtumas, yra tas, kad yra skirtingas prevencinių gynimo priemonių ir prevencinių gynimo būdų teisinė prigimtis ir teisinis pobūdis. Priemonės paprastai yra procesinio teisinio pobūdžio - procesinės teisių gynimo priemonės, o prevenciniai teisių gynimo būdai yra materialinio teisinio pobūdžio reikalavimai, reiškiami dėl teisių pažeidimo. Kitaip tariant, prevencinės gynimo priemonės nėra nauji savarankiški ir atskiri materialiniai civilinių teisių gynimo būdai, o tik priemonės, kurios padeda geriau

užtikrinti civilinių teisių gynybą⁴, t. y. materialinių teisių gynimo būdų taikymą.

Ketvirtas skirtumas – skirtingi reikalavimai, būdingi prevencinių gynimo priemonių ir prevencinių gynimo būdų taikymui, kuriuos lemia skirtinga jų teisinė prigimtis ir skirtingas teisinis pobūdis. Taikant prevencines procesines priemones, turi būti laikomasi specialių taisyklių, numatytų procesiniuose įstatymuose, kurios paprastai susijusios su tokių priemonių taikymo tvarka (pvz., kad, reikalui esant, jos gali būti taikomos neišklausius kitos šalies (lot. *inaudita altera parte*) (Lietuvos CPK 148 str. 1 d.) ir kt.), šalies, kurios atžvilgiu tokios priemonės taikomos, garantijomis (pvz., kad gali būti reikalaujama iš pareiškėjo tinkamo užstato arba kitokios garantijos pateikimo, kad bus garantuota asmens, kurio atžvilgiu taikomos priemonės, žalos, atsiradusios dėl priemonių taikymo, atlyginimas (Lietuvos CPK 147 str. 1 d.) ir kt.), specialiomis pareiškėjo (ieškovo) pareigomis (pvz., pareiškėjas (ieškovas) turi pateikti įrodymus, patvirtinančius tam tikrą grėsmę pareiškėjo turtiniams interesams (Lietuvos CPK 148 str. 3 d.), specialiais prevencinių priemonių panaikinimo pagrindais arba vienos priemonės pakeitimo kita priemone galimybėmis (Lietuvos CPK 146, 148 str.).

Penktas skirtumas yra akivaizdus ankstesnių aptartų skirtumų padarinys – skiriasi teisinio reguliavimo šaltiniai: procesinės prevencinės priemonės ir jų taikymo tvarka reglamentuojama procesinių teisių normų, įtvirtintų paprastai procesiniuose įstatymuose (pvz., Civilinio proceso kodekse), o prevenciniai gynimo būdai reglamentuojami materialinių procesinių normų (pvz., Civiliniame kodekse, Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme).

Aptarus prevencinių gynimo priemonių bei prevencinių gynimo būdų skirtumus, galima nurodyti ir tokias priemones bei būdus.

⁴ Žr. taip pat Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos. Pirmas tomas. – Justitia, Vilnius, 2004. P. 330.

Preveninės gynimo priemonės, kurios gali būti taikomos ginant autorių teises ar gretutines teises ir kurios laikomos procesinėmis teisinėmis priemonėmis, yra:

- (a) laikinosios apsaugos priemonės⁵;
- (b) įrodymų užtikrinimo priemonės.

Preveniniai gynimo būdai, kurie gali būti taikomi ginant autorių teises ar gretutines teises ir kurie laikomi materialiniais teisių gynimo būdais, yra:

- (a) teises pažeidžiančių veiksmų (neteisėtų veiksmų) nutraukimas;
- (b) uždraudimas atlikti veiksmus, kurie kelia realią grėsmę teisių pažeidimui (prevencinis ieškinys).

Aišku, tam tikra prasme prie preventinių gynimo būdų galima priskirti ir tokius būdus, kaip neteisėtų kūrinių ir gretutinių teisių objektų kopijų paėmimą iš pažeidėjo, šių kopijų išėmimą iš prekybos kanalų, teismo sprendimo paskelbimą ar net teisių pripažinimą. Tačiau šie paminėti gynimo būdai yra atliekantys daugiau funkcijų, negu kad tik neteisėtų veiksmų atlikimo sustabdymas ar užkirtimas kelio tokių veiksmų atlikimui, t. y. jiems būdingas ne tik grynasis prevencijos tikslas, bet ir kitokie. Pavyzdžiui, teismo sprendimo dėl padaryto autorių teisių pažeidimo, ypač kai tai susiję su asmeninių neturtinių teisių pažeidimu, paskelbimu, aišku, siekiama ir preventinių tikslų, tačiau kartu svarbus ir visuomenės informavimo, o taip pat ir tam tikros nukentėjusiojo moralinės satisfakcijos tikslas.

2. Preventinių gynimo priemonių teisinis reglamentavimas

⁵ Šių priemonių pavadinimai gali skirtis atskirų valstybių įstatymuose, tarptautinėse sutartyse ar ES teisės aktuose vartojamos terminologijos prasme. Lietuvos CPK vartojama sąvoka “laikinosios apsaugos priemonės” (CPK 144-152 str.), o štai Lietuvos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 81 straipsnyje – “laikinosios priemonės”. Sąvoka “laikinosios priemonės” vartojama ir TRIPS sutarties 50 straipsnyje. 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/48/EB dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo 9 straipsnyje vartojama sąvoka “laikinosios ir apsaugos priemonės”.

Nežiūrint į tai, kad autorių teisės šakos harmonizavimas, prasidėjęs XIX a. pabaigoje, toliau tęsėsi ir XX a. tiek tarptautiniu, tiek regioniniu lygiu, autorių teisių gynimo klausimai, sankcijos už autorių teisių pažeidimus, jų taikymo pagrindai bei tvarka buvo paliekama išimtina valstybių nacionalinių įstatymų reguliavimo kompetencijai. Ir tik XX a. pabaigoje priimtose kai kuriose autorių teisių ir gretutines teises reguliuojančiose tarptautinėse sutartyse ir regioniniuose teisės aktuose vis didesnis dėmesys skiriamas šių teisių įgyvendinimui ir gynimui, įtvirtinant tam tikras teisių gynimo užtikrinimo nuostatas. Tačiau kartu pabrėžiama, kad konkrečius autorių teisių gynimo būdus ir priemones, atitinkančias tarptautinėse sutartyse ar regioniniuose teisės aktuose numatytus standartus, turi nustatyti kiekviena valstybė savo vidaus teisėje. Kitaip tariant, tarptautinė bendrija arba regioninė organizacija įtvirtino jų priimtuose dokumentuose tik tikslus, kurių turi būti siekiama ginant autorių teises, o nustatyti konkrečias priemones, kuriomis būtų siekiama tų tikslų, įpareigojamos atskiros valstybės. Visgi, kiek susiję su preventinėmis gynimo priemonėmis ir būdais, tai tenka pripažinti, kad jau pirmosiose autorių teisei skirtose tarptautinėse sutartyse, o taip pat ir vėlesnėse, buvo įtvirtintos kai kurios labai svarbios preventinės priemonės. Tai rodo tokio pobūdžio priemonių ir būdų svarbą ginant autorių teises ar gretutines teises.

2.1. Tarptautinės sutartys

Preventinių autorių teisių gynimo priemonių ir būdų teisinį reglamentavimą pradėkime nuo anksčiausiai priimtose tarptautinės sutarties, skirtos autorių teisių apsaugai – 1886 m. Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos.

2.1.1. 1886 m. rugsėjo 9 d. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos

Žinia, kad 1886 m. priimta Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinų apsaugos (toliau – Berno konvencija) reguliavo tik autorių teises į literatūros ir meno kūrinius, bet nereguliavo gretutinių teisių, todėl aptariamų prevencinių priemonių reguliavimas šioje tarptautinėje sutartyje, be abejo, susijęs su autorių teisių, bet ne gretutinių teisių gynimu.

Nežiūrint į tai, kad Berno konvencijos 5 straipsnio 2 dalyje buvo numatyta, kad apsaugos ir teisinės gynybos būdus, kuriais autoriams leidžiama saugoti savo teises, reguliuoja tik tos šalies, kurioje tokios apsaugos reikalaujama, įstatymai, o taip pat į tai, kad 1928 m. po Berno konvencijos peržiūrėjimo Romoje papildžius ją 6bis straipsniu, reglamentuojančiu autoriaus asmenines neturtines teises⁶, panaši nuostata buvo atkartota ir šio straipsnio 3 dalyje, tačiau konvencijos 16 straipsnis įtvirtino vieną iš labai svarbių prevencinių gynimo priemonių. Berno konvencijos 16 straipsnyje buvo nustatyta galimybė autoriui reikalauti, kad neteisėti kūrinio egzemplioriai būtų areštuojami bet kurioje Sąjungos šalyje⁷, kurioje tokiam kūriniiui taikoma teisinė apsauga. Taigi, tokia nuostata tarptautinė bendrija pabrėžė neteisėtų kūrinių arešto, kaip prevencinės gynimo priemonės, ypatingą svarbą autorių teisių gynimui. Kuo greičiau bus užkirstas kelias pažeidėjams disponuoti kūrinų egzemplioriais, pažeidžiančiais autorių teises, tuo greičiau bus sustabdytas autorių teisių pažeidimo plitimo mastas ir didesnės žalos atsiradimo galimybė. Kita vertus, Berno konvencijoje buvo numatyta tik abstrakti neteisėtų kūrinių egzempliorių arešto galimybė, o neteisėtų kūrinių egzempliorių areštavimo tvarka ir sąlygos turėjo būti nustatomos valstybių nacionaliniuose įstatymuose. Ši prevencinė gynimo priemonė šiandien laikoma viena iš pagrindinių prevencinių ne tik autorių teisių,

⁶ Išsamiau žr. Руководство к Бернской Конвенции. - “Прогресс”, ВОИС (перевод на русский язык), 1981, ст. 6bis. P. 45.

⁷ Pagal Berno konvencijos 1 str. šalys, kurioms taikoma ši konvencija, sudaro Literatūros ir meno kūrinių autorių teisių apsaugos sąjungą.

bet ir visų kitų intelektualinės nuosavybės teisių gynimo priemonių, kuri skiriama tiek kaip laikinoji apsaugos priemonė, tiek kaip įrodymus užtikrinanti priemonė.

2.1.2. Sutartis dėl intelektualinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (TRIPS sutartis)

Pasaulio Prekybos Organizacijos (sutr. PPO) Sutartis dėl intelektualinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (toliau –TRIPS sutartis)⁸ yra 1994 m. balandžio 15 d. Sutarties dėl Pasaulio Prekybos Organizacijos įsteigimo sudėtinė dalis (1C Priedas)⁹ ir todėl taikoma visoms Pasaulio Prekybos Organizacijos narėms (PPO sutarties II str. 2 d.). Ši tarptautinė sutartis skirta ne tik autorių teisių ir gretutinių teisių, bet ir kitų intelektualinės nuosavybės teisių apsaugai. Vienas iš šios sutarties ypatumų yra tas, kad TRIPS sutartis tapo pirmąja tarptautine sutartimi, kurioje universaliai buvo numatyti ir intelektualinės nuosavybės teisių gynimo klausimai. Sutarties III dalis skirta būtent efektyvaus teisių gynimo mechanizmo nustatymui bei kai kurių teisių gynimo klausimų sprendimo unifikavimui. Pagrindinis TRIPS sutarties tikslas buvo universaliu lygiu stiprinti ir harmonizuoti intelektualinės nuosavybės apsaugą, kuris buvo grindžiamas tuo, kad nepakankamas intelektualinės nuosavybės apsaugojimas veda

⁸ Valstybės žinios, 2001, Nr. 46-1620. Lietuvos Respublikos Seimas TRIPS sutartį (angl. *Agreement on Trade-Related-Aspects of Intellectual Property Rights*) ratifikavo 2001 m. balandžio 24 d. įstatymu Nr. IX-292 (Valstybės žinios, 2001, Nr. 46-1619), kaip sudėtinę Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutarties dalį.

⁹ Pasaulio Prekybos Organizacijos steigimo sutartis (angl. *Agreement Establishing the World Trade Organization*) buvo pasirašyta 1994 m. balandžio 15 d. Marakeše (Marokas). Sutartis pasirašyta daugiašalių Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos (angl. *General Agreement on Tariffs and Trade*; sutr. GATT) derybų, prasidėjusių 1986 m. Punta del Este (Urugvajus), aštuntojo raundo rezultate. Sutartis ir jos visi priedai (tarp jų ir TRIPS-sutartis) įsigaliojo 1995 m. sausio 1 d.

prie tarptautinės prekybos barjerų¹⁰. TRIPS sutarties III skyriuje numatyti įvairūs teisių gynimo būdai ir priemonės. Kadangi šiame straipsnyje nagrinėjamos tik prevencinės gynimo priemonės ir būdai, būtent, tik jas ir aptarsime.

TRIPS sutarties 44 straipsnyje numatyta, kad teismas turi teisę įpareigoti proceso šalį susilaikyti nuo teisės pažeidžiančių veiksmų, *inter alia*, neleisti prekėms, kuriomis pažeidžiama intelektinės nuosavybės teisė, patekti į savo jurisdikcijoje esančius prekybos kanalus iš karto po to, kai yra sutvarkomi importuojamų prekių muitinės dokumentai. Tačiau kartu paliekama valstybėms narėms teisė netaikyti šios priemonės tais atvejais, kai saugomus objektus asmuo įsigijo ar užsakė iki jam sužinant ar turint rimtą pagrindą manyti, jog tokio objekto pardavimas reikštų intelektinės nuosavybės pažeidimą. Taigi, šiame sutarties straipsnyje iš esmės įtvirtintas draudimas atlikti neteisėtus veiksmus.

TRIPS sutarties 50 straipsnyje numatytas laikinojo pobūdžio priemonių taikymas. Kadangi laikinosios priemonės ir jų taikymo tvarka bus aptariama atskirai, todėl čia jų nenagrinėsime.

Be šių pagrindinių prevencinių gynimo priemonių, TRIPS sutarties 41 straipsnio 2 dalyje numatytas bendro pobūdžio reikalavimas - teisių gynimo priemonių (būdų) taikymo procesas neturi būti nepateisinamai vilkinamas – reiškia operatyvaus teismo proceso svarbą, o kartu tarnauja prevencinių gynimo priemonių skubiam taikymui, kadangi tik skubiai taikant šias priemones paprastai galima pasiekti reikiamus tikslus.

2.1.3. 1996 m. gruodžio 20 d. Pasaulio intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių

¹⁰ Katzenberger Paul. TRIPS und Urheberrecht. GRUR Int. 1995, p. 447. Plačiau apie TRIPS sutarties priėmimo tikslus žr. Rubin Seymour J./Jones Mark L. Conflict and Resolution in US-EC Trade Relations. At the Opening of The Uruguay Round. - Oceana Publications, INC, New York, London, Rome, 1989. P. 3-18.

sutartis¹¹ ir 1996 m. gruodžio 20 d. Pasaulio intelektinės nuosavybės organizacijos atlikimų ir fonogramų sutartis¹²

Šiose naujausiose universaliose autorių teises ir kai kurias gretutines teises reglamentuojančiose tarptautinėse sutartyse skiriamas didelis dėmesys prevenciniams autorių teisių ir gretutinių teisių gynimo būdams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidžiančių veiksmų atlikimui. Autorių teisių sutarties 14 straipsnio 2 dalyje numatytas įpareigojimas valstybėms narėms užtikrinti, kad pagal jų įstatymus būtų prienamos teisių gynimo procedūros, kurios leistų imtis efektyvių veiksmų prieš bet kokį sutartyje numatytų teisių pažeidimą, įskaitant skubias pažeidimų prevencijos teisės gynimo priemones ir priemones, kurios atgrasytų nuo tolesnių pažeidimų. Iš esmės tokia pati nuostata įtvirtinta ir Atlikimų ir fonogramų sutarties 23 straipsnio 2 dalyje.

Kitose tarptautinėse sutartyse – pavyzdžiui, 1961 m. Romos konvencijoje dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančių organizacijų apsaugos¹³ teisių gynimo klausimai nereglamentuojami, o 1971 m. Ženevos konvencijos dėl fonogramų gamintojų apsaugos nuo neteisėto jų fonogramų kopijavimo¹⁴ 3 straipsnyje numatytas tik bendro pobūdžio įpareigojimas valstybėms nustatyti konvencijos įgyvendinimo priemones, kurios turėtų apimti vieną ar daugiau tokių apsaugos užtikrinimo priemonių kaip: autoriaus teisių ar kitų specifinių teisių suteikimas; įstatymas dėl nesąžiningos konkurencijos; baudžiamosios sankcijos.

2.2. Europos Bendrijos autorių teisė

¹¹ Ši tarptautinė sutartis Lietuvos Respublikoje buvo ratifikuota 2001 m. kovo 13 d. (Valstybės žinios, 2001, Nr. 32-1060).

¹² Ši tarptautinė sutartis Lietuvos Respublikoje buvo ratifikuota 2000 m. rugsėjo 26 d. (Valstybės žinios, 2000, Nr. 95-2970).

¹³ Valstybės žinios, 1999, Nr. 11-249.

¹⁴ Valstybės žinios, 1999, Nr. 82-2416.

Europos Bendrijos teisės aktus, kurie reglamentuoja su autorių teisių ir gretutinių teisių apsauga susijusius klausimus, galima suskirstyti į dvi grupes: teisės aktai, kurie taikomi tik autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugai, ir teisės aktai, kurie taikomi ne tik autorių teisių, bet ir kitų intelektualinės nuosavybės teisių apsaugai. Iki 2004 m. gruodžio 1 d. Europos Sąjungoje buvo priimtos 8 direktyvos, kurios skirtos autorių teisių ir gretutinių teisių atitinkamiems klausimams reglamentuoti. Tačiau tik keliose iš jų numatomos nuostatos dėl teisių gynimo, tarp jų ir dėl prevencinių teisių gynimo priemonių. Viena iš svarbiausiųjų direktyvų, skirta išimtinai gynimo priemonėms ir būdams, yra 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/48/EB dėl intelektualinės nuosavybės teisių gynimo¹⁵. Būtent nuo šios direktyvos nuostatų, susijusių su prevencinėmis gynimo priemonėmis ir būdais, aptarimo ir pradėsime.

2.2.1. 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/48/EB dėl intelektualinės nuosavybės teisių gynimo¹⁶

Pirmiausiai pabrėžtinamas reikalavimas valstybėms narėms, numatytas 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/48/EB dėl intelektualinės nuosavybės teisių gynimo (toliau – Direktyva dėl intelektualinės nuosavybės teisių gynimo arba Direktyva 2004/48/EB) 3 straipsnyje – teisių gynimo priemonių ir būdų taikymo procedūros neturi būti nepateisinamai vilkinamos ir neturi būti jų pernelyg dideli terminai, t. y. kad priemonių ir būdų taikymas būtų efektyvus. Tai reiškia ne ką kitą, kaip galimybių reikalauti taikyti skubias (operatyvias) priemones pažeidimų išvengti ir priemones, kurios sulaikytų nuo teisės

pažeidžiančių veiksmų, sudarymą. Tačiau be šio bendro pobūdžio reikalavimo, tiesiogiai susijusio su prevenciniu intelektualinės nuosavybės teisių gynimu, Direktyvoje 2004/48/EB yra ir specialių nuostatų, įtvirtinančių konkrečias prevencines priemones ir būdus.

Nežiūrint į tai, kad šiame straipsnyje detalai nenagrinėjami materialiniai teisių gynimo būdai, juos bent nurodyti yra svarbu. Todėl iš pradžių aptarsime *prevencinius teisių gynimo būdus, taikomus priimant galutinį teismo sprendimą*. Direktyvos 2004/48/EB 11 straipsnyje reglamentuojamas neteisėtų veiksmų uždraudimas kaip intelektualinės nuosavybės teisių gynimo būdas. Šiame straipsnyje numatyta, kad valstybės narės numato, kad kompetentingi teismai, nustatę intelektualinės nuosavybės teisės pažeidimą, gali priimti sprendimą uždrausti tolesnį teisių pažeidimą. Šiame straipsnyje numatyta dar viena svarbi taisyklė, skirta intelektualinės nuosavybės teisių gynimui skaitmeninėje erdvėje. Minimame direktyvos straipsnyje nurodyta, kad, nepažeidžiant 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/29/EB dėl tam tikrų autorių teisių ir gretutinių teisių aspektų informacinėje visuomenėje harmonizavimo 8 straipsnio 3 dalies, valstybės narės nustato, kad teisių turėtojas gali pareikšti reikalavimą tarpininkui, kurio paslaugomis naudojasi tretieji asmenys, darydami intelektualinės nuosavybės teisių pažeidimą. Toks reikalavimas apima uždraudimą tarpininkui teikti kompiuterio tinklais paslaugas, kuriomis naudojasi tretieji asmenys, darydami autorių teisių ar gretutinių teisių pažeidimą, sukliudyti tokių paslaugų teikimą, pašalinti tokį pažeidimą arba neleisti prieiti prie tokios informacijos.

Be minėtojo prevencinio teisių gynimo būdo, Direktyvoje dėl intelektualinės nuosavybės teisių gynimo yra numatytos ir *prevencinės gynimo priemonės*: įrodymų užtikrinimo priemonės (Direktyvos 7 str.), laikinosios ir apsaugos priemonės (Direktyvos 9 str.). Įrodymų užtikrinimo priemonės gali apimti išsamų teisės pažeidžiančių prekių aprašymą su pavyzdžių

¹⁵ OL 2004, L 157/45.

¹⁶ Valstybės narės šios direktyvos nuostatas turės įgyvendinti iki 2006 m. balandžio 29 d. (Direktyvos 20 str. 1 d.).

sulaikymu ar be jo arba teisės pažeidžiančių prekių, taip pat tokių prekių gamybai ir/ar platinimui naudojamų medžiagų ir įrankių, ir priklausančių dokumentų areštą, šiuos objektus paimant. Laikinosios priemonės gali būti taikomos tokios, kuriomis siekiama sutrukdyti gresiančio intelektualinės nuosavybės teisės pažeidimo padarymui arba uždrausti tęstinį tariamą šios teisės pažeidimo darymą, arba išsaugoti padėtį, kuri užtikrintų teisių turėtojui žalos atlyginimą. Tokiomis pat sąlygomis laikinosios priemonės gali būti taikomos ir tarpininkui, kurio teikiamomis paslaugomis naudojasi tretieji asmenys intelektualinės nuosavybės teisės darymo tikslais.

2.2.2. Kitos Europos Bendrijos direktyvos

Be minėtosios Direktyvos 2004/48/EB, kuri skirta išimtinai teisių gynimo būdams ir priemonėms, dar dvejose, anksčiau už aptartąją priimtose, direktyvose yra specialių nuostatų, numatančių prevencines teisių gynimo priemones.

Štai 1991 m. gegužės 14 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 91/250/EEB dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos¹⁷ 7 straipsnio 2-3 dalyse numatyta, kad valstybės narės turi numatyti savo nacionaliniuose įstatymuose neteisėtų kompiuterių programų ir priemonių, tokioms programoms gaminti, bei techninių priemonių programų apsaugai išvengti areštavimą. O vienoje iš naujesnių Bendrijos direktyvų, skirtų autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos klausimams, susijusiems su informacinių technologijų pažanga, - 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/29/EB dėl tam tikrų autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje aspektų harmonizavimo¹⁸ (dar vadinamojoje Informacinės visuomenės direktyvoje) - numatytos tokios prevencinės teisių gynimo priemonės, kurias valstybės narės turi numatyti vidaus teisėje: (a) turi būti numatytos reikiamos priemonės,

užtikrinančios, kad teisių turėtojas, kurio interesai pažeidžiami tam tikroje valstybės narės teritorijoje, galėtų pateikti ieškinį išankstiniam (prevenciniam) teisių gynimui, o taip pat neteisėtų kopijų, įrenginių, produktų ir kitų komponentų, naudojamų techninėms apsaugos priemonėms išvengti, areštavimui (Direktyvos 8 str. 2 d.); (b) taip pat, kaip buvo minėta, turi būti užtikrinta, kad teisių turėtojas gali kreiptis į teismą, pareikšdamas ieškinį tarpininkui - informacijos perdavimo paslaugų teikėjui, kurio paslaugos trečio asmens naudojamos autorių teisių arba gretutinių teisių pažeidimui.

Aišku, svarbu paminėti ir 2003 m. liepos 22 d. Europos Sąjungos Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1383/2003 dėl muitinės veiksmų, atliekamų su prekėmis, kurios, kaip įtariama, pagamintos pažeidžiant tam tikras intelektualinės nuosavybės teises, ir priemonių, kurių turi būti imamasi prekių atžvilgiu nustatčius, kad jos pagamintos pažeidžiant tokias teises¹⁹. Tačiau šiame tiesiogiai taikomame teisės akte nustatytos priemonės yra administracinio-teisinio pobūdžio, todėl jų nenagrinėsime.

2.3. Lietuvos įstatymai

Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme, Civiliniame kodekse ir Civilinio proceso kodekse numatyti tokie prevenciniai teisių gynimo būdai ir priemonės:

(a) neteisėtų veiksmų nutraukimas (CK 1.138 str. 3 p., ATGTĮ 77 str. 1 d. 2 p.);

(b) draudimas atlikti veiksmus, kurių realiai kelia grėsmę, kad bus pažeistos teisės ir/ar atsiras žalos (prevencinis ieškinys) (CK 1.138 str. 3 p., ATGTĮ 77 str. 1 d. 3 p.);

(c) laikinosios apsaugos priemonės (CPK 144-152 str., ATGTĮ 81 str.);

(d) įrodymų užtikrinimo priemonės (CPK 221-224 str.).

¹⁷ OL 1991 L 122/42.

¹⁸ OL 2001 L 167/10.

¹⁹ OL 2003 L 196/7.

II. Prevencinių gynimo priemonių taikymo tvarka ir sąlygos

1. Procesinių prevencinių gynimo priemonių taikymo tvarka ir sąlygos

Kaip minėta, procesinės prevencinės gynimo priemonės taikomos procesinio įstatymo – Civilinio proceso kodekso (CPK) nustatyta tvarka, priimant teismui dėl jų skyrimo nutartį. Aptarsime laikinųjų apsaugos priemonių ir įrodymų užtikrinimo priemonių taikymo tvarką ir sąlygas.

1.1. Laikinosios apsaugos priemonės

Bendraja prasme laikinosios apsaugos priemonės gali būti apibūdinamos kaip teismo patvarkymai, kuriais vienai šaliai teismo proceso metu ar prieš jam prasidedant garantuojama laikinoji apsauga²⁰. Kitaip tariant, tai laikinoji teisių apsauga, kuri gali atsirasti dėl būtino ieškovo ir/arba atsakovo teisių saugojimo, užkertant kelią galimam žalos ar kitokių neigiamų pasekmių dėl teismo proceso trukmės atsiradimui²¹. Taigi, matyti, kad laikinosiomis apsaugos priemonėmis, visų pirma, siekiama išsaugoti *status quo* padėtį, antra, užtikrinti reikalavimų, kurie bus patvirtinti galutiniu teismo sprendimu, patenkinimą, ir, trečia, užkirsti kelią žalai atsirasti. Lietuvos Autorių teisių įstatymo 81 straipsnio 1 dalyje laikinosios priemonės apima priemones, kurios būtinos įrodymams užtikrinti, neteisėtiems veiksams skubiai nutraukti ir teismo galutiniam sprendimui įvykdyti. CPK 144 straipsnio 1 dalyje akcentuojamas tik vienas laikinųjų apsaugos priemonių taikymo tikslas – užtikrinti teismo sprendimo įvykdymą, nes šioje normoje akcentuojama, kad teismas

dalyvaujančių byloje ar kitų suinteresuotų asmenų prašymu gali imtis laikinųjų apsaugos priemonių, jeigu jų nesiėmus teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti nebeįmanomas. Ši norma vertintina neigiamai, kadangi visiškai neaišku dėl kokių priežasčių įstatymų leidėjas laikinųjų apsaugos priemonių taikymą sieja tik su teismo sprendimo vykdymo užtikrinimu. Matyt, čia atsispindi galiojusiam 1964 m. Civilinio proceso kodekse buvusio ieškinio užtikrinimo instituto²² pagrindinis tikslas – užtikrinti ieškinį, jeigu to nesiėmus, teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti negalimas (1964 m. CPK 155 str.). Manytume, jog laikinųjų apsaugos priemonių taikymo paskirtis yra platesnė, t. y. ne tik užtikrinti galutinio teismo sprendimo vykdymą, bet ir, apskritai, suteikti prevencinę laikinąją pažeidžiamų arba gresiančių, kad bus pažeistos, teisių apsaugą, kol bus nagrinėjama teisių pažeidimo byla.

Lietuvos ATGTĮ 81 straipsnio 1 dalyje numatytas nebaigtinis galimų taikyti laikinųjų apsaugos priemonių sąrašas, todėl suinteresuota tokių priemonių taikymu šalis gali prašyti arba teismas gali taikyti ne tik įstatyme numatytas priemones, bet ir kitas priemones, kurios konkrečioje situacijoje būtinos, kad būtų pasiekti konkretūs tikslai. Minėtoje normoje nurodytos pačios pagrindinės laikinojo pobūdžio priemonės: įpareigojimas asmenis nutraukti neteisėtą kūrinių ir gretutinių teisių objektų naudojimą (tai draudimo atlikti neteisėtus veiksmus taikymas skubos tvarka), uždraudimas išleisti į apyvartą neteisėtas kūrinių kopijas ar gretutinių teisių objektų

²⁰ Žr. *Walder-Richli Hans Ulrich*. Zivilprozessrecht nach den Gesetzen des Bundes und des Kantons Zürich unter Berücksichtigung anderer Zivilprozessordnungen. 4. Aufl. - Schulthess, Zürich, 1996. P. 357.

²¹ *Kaufmann Martin*. Einstweiliger Rechtsschutz: die Rechtskraft im einstweiligen Verfahren und das Verhältnis zum definitiven Rechtsschutz. - Stämpfli Verlag, Bern, 1993. P. 5.

²² Nors 1964 m. CPK Lietuvoje galiojo iki 2003 m. sausio 1 d., kai įsigaliojo naujasis 2002 m. vasario 28 d. priimtas CPK, 2001 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos Seimui priėmus tam tikrus 1964 m. CPK pakeitimus (2001 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos įstatymo Nr. IX-390 (Valstybės žinios, 2001, Nr. 55-1947) redakcija), jame šalia termino “ieškinio užtikrinimo priemonės” atsirado terminas “laikinosios apsaugos priemonės”, tačiau nei 1964 m. CPK po minėtų pakeitimų, nei 2002 m. CPK laikinųjų apsaugos priemonių taikymo tikslai nebuvo aprašyti.

kopijas (tai uždraudimo atlikti tam tikrus veiksmus taikymas skubos tvarka), neteisėtų kūrinų, audiovizualinių įrašų ar fonogramų kopijų, techninių priemonių ir įrangos, naudojamos jų atgaminimui, bei atitinkamų dokumentų areštavimas. ATGTĮ 81 straipsnio 1 dalies 4 punkte nurodyta nuoroda į Civilinio proceso kodekse numatytas kitas laikinas apsaugos priemonės.

CPK 145 straipsnyje numatytas daug detalesnis laikinųjų apsaugos priemonių sąrašas, tačiau taip pat nebaigtinis, nes baigtinis konkrečiam tikslui tarnaujančių priemonių išvardinimas būtų ydingas reiškinys²³. Iš visų išvardintų civilinio proceso įstatymo minėtame straipsnyje laikinųjų apsaugos priemonių svarbiausios, ginant autorių teises ir gretutines teises, yra draudimas atsakovui dalyvauti tam tikruose sandoriuose arba imtis tam tikrų veiksmų (CPK 145 str. 1 d. 6 p.), įpareigojimas atlikti veiksmus, užkertančius kelią žalai atsirasti ar padidėti (CPK 145 str. 1 d. 12 p.). Teigiama CPK normos, reglamentuojančios laikinųjų apsaugos priemonių rūšis, bruožas yra ir tai, kad jos formuluojamos ir apibūdinamos abstrakčiau, o tai leidžia kiekvienu konkrečiu atveju pačiai šaliai, kuri prašo taikyti vieną ar kitą priemonę, konkrečiai nurodyti, pvz., kokius neteisėtus

²³ CPK 145 straipsnio 1 dalyje numatytos tokios laikinosios apsaugos priemonės: atsakovo nekilnojamojo daikto areštas; įrašas viešame registre dėl nuosavybės teisės perleidimo draudimo; kilnojamųjų daiktų, piniginių lėšų ar turtinių teisių, priklausančių atsakovui ir esančių pas atsakovą arba trečiuosius asmenis, areštas; atsakovui priklausančio daikto sulaikymas; atsakovo turto administratoriaus paskyrimas; draudimas atsakovui dalyvauti tam tikruose sandoriuose arba imtis tam tikrų veiksmų; draudimas kitiems asmenims perduoti atsakovui turtą arba vykdyti kitas prievoles; išimtiniais atvejais draudimas atsakovui išvykti iš nuolatinės gyvenamosios vietos; turto realizavimo sustabdymas, jeigu pareikštas ieškinys dėl arešto šiam turtui panaikinimo; išieškojimo vykdymo procese sustabdymas; laikino materialinio išlaikymo priteisimas ar laikinų apribojimų nustatymas; įpareigojimas atlikti veiksmus, užkertančius kelią žalai atsirasti ar padidėti; kituose įstatymuose numatytos priemonės, kurių nesiėmus teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti ar pasidaryti nebeįmanomas.

veiksmus ji prašo nutraukti ar uždrausti atlikti, kokį turtą prašo areštuoti ir pan. Taigi, kaip matyti, įstatymų leidėjas pateikė tik pavyzdinį laikinojo pobūdžio priemonių sąrašą, tačiau akcentuotina, kad tokių priemonių taikymu suinteresuota šalis gali reikalauti taikyti ir kitas priemones, kurios padėtų siekti jau minėtų laikinosios apsaugos tikslų. Kitaip tariant, turėtų būti svarbi ne pati priemonė, o tikslas, kurio siekiama, ir sąlygos, kurios būtinos, norint taikyti laikinąją apsaugą.

1.2. Laikinių apsaugos priemonių taikymo sąlygos

Laikinių apsaugos priemonių taikymo sąlygas galima suskirstyti į dvi grupes: materialines taikymo sąlygas ir procesines taikymo sąlygas, kurios yra tarpusavyje susijusios ir lemiančios viena kitos egzistavimą.

1.2.1. Materialinės laikinių apsaugos priemonių taikymo sąlygos

1.2.1.1. Autorių teisių ir gretutinių teisių pažeidimas

Laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos, jeigu yra padarytas ar daromas įstatymų saugomų autorių teisių ir gretutinių teisių pažeidimas, arba yra realus pavojus, kad toks pažeidimas bus padarytas. Įrodinėjimo laipsnis ir aplinkybės analizuojamas šio straipsnio 1.2.1.4 skirsnyje, todėl čia apie tai nenagrinėsime.

1.2.1.2. Grėsmės buvimas

Grėsmė, dėl kurios ieškovas gali prašyti taikyti laikinąją apsaugą gali būti dėl kelių aplinkybių: pirma, dėl galutinio teismo sprendimo įvykdymo pasunkėjimo arba negalėjimo įvykdyti, antra, dėl kelio užkirtimui teisių pažeidimui, kai dėl to yra realiai gresiantis pavojus, arba daromo pažeidimo sustabdymo ir, trečia, dėl nepataisomos ar sunkiai pataisomos žalos teisų turėtojui galimo atsiradimo. Nepataisomos arba sunkiai pataisomos žalos atsiradimo grėsmė reiškia ne tik pačią žalą

atsiradimo tikimybę, bet ir praktinį tokios žalos kompensavimo negalimumą. Žala suprantama ne tik, kaip turtinė žala tiesiogine prasme, tačiau ja savaiame laikomas ir bet kuris ieškovo teisių pažeidimas²⁴. Todėl nepataisomumas dažnai siejamas su negalėjimu įvykdyti kitų reikalavimų, pavyzdžiui, neteisėtų kūrinio ar gretutinių teisių objekto kopijų sunaikinimo ir pan.

Tokios grėsmės buvimą sąlygojančios aplinkybės, kurios yra pagrindas taikyti laikinąsias apsaugos priemones, numatytos TRIPS sutarties 50 straipsnio 1-2 dalyse, Lietuvos ATGTĮ 81 straipsnyje. Tačiau, kaip minėta, gali kilti neaiškumas dėl civilinio proceso normų taikymo, nes CPK 144 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos, jeigu jų netaikius pasidarys teismo sprendimas neįmanomu įvykdyti arba jo vykdymas pasunkės. Taigi, lyg išeitų, kad CPK normos nenumato, kad laikinąsias apsaugos priemones galima taikyti, jeigu yra grėsmė galimam nepataisomam žalos atsiradimui. Žalos atsiradimas šiuo atveju turi būti suprantamas, kaip minėta, ne tik dėl to, kad bus negalima įvykdyti galutinio teismo sprendimo, bet ir dėl to, kad, skubiai nesiėmus laikinųjų priemonių, neteisėtais veiksmais bus padaryta didelė žala nukentėjusiojo interesams ir nebus galima pašalinti pažeidimo²⁵. Pavyzdžiui, jeigu jau yra platinamos neteisėtos kūrinio kopijos, tai skubiai tokių neteisėtų veiksmų nenutraukus, nebūtų užkirstas kelias dar didesnei žalai atsirasti. Todėl CPK normos dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo pagrindo turi būti aiškinamos plačiau, t. y. taikant visiems tokių priemonių taikymo tikslams pasiekti.

1.2.1.3. Tinkamas pareiškėjas ir tinkamas atsakovas

²⁴ Alder Daniel. Der einstweilige Rechtsschutz im Immaterialgüterrecht. - Stämpfli Verlag, Bern, 1993. P. 86.

²⁵ Grosheide Willem. Durchsetzung von Urheberrechten im Wege einstweiliger Maßnahmen. GRUR Int. 2000, p. 310, 317.

Pareiškėjas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo turi būti autorių teisių subjektas, atsakovu bet kuris asmuo, kurio neteisėtais veiksmais pažeidžiamos autorių teisių subjekto teisės ar gresia toks pažeidimas.

Ieškovas turi pateikti teismui įrodymą, kad teismas pakankamai įsitikintų, jog ieškovas yra autorių teisių subjektas. Tokiais atvejais turi būti vadovaujamasi įstatymų numatytomis prezumpcijomis. Viena iš tokių yra, kad tol, kol neįrodyta priešingai, autoriumi yra tas asmuo, kurio vardas nurodytas ant kūrinio originalo ar teisėtų jo kopijų (ATGTĮ 12 str.), fizinis arba juridinis asmuo, kurio vardas įprastu būdu nurodytas fonogramoje, yra šios fonogramos gamintojas (ATGTĮ 51 str. 3 d.). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad minėtoji 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo praplečia teisių turėtojų prezumpcijas, nes jos 5 straipsnio (b) punkte, gretutinių teisių turėtojams nustatoma turtinių teisių turėjimo prezumpcija, t. y. tam, kad asmuo būtų laikomas gretutinių teisių objektų (atlikimo ir jo įrašo, fonogramos, transliacijos, primojo audiovizualinio kūrinio įrašo) turėtoju ir galėtų inicijuoti pažeidimo bylos procesą pakanka, jeigu neįrodyta kitaip, kad jo vardas (pavadinimas) įprastu būdu²⁶ būtų nurodytas gretutinių teisių objekte.

Taip pat atitinkamu ženklu kūrinio originale ar jo kopijose gali būti pažymėta kam priklauso ir turtinės teisės, nes jos autoriaus gali būti perduotos kitiems asmenims. Turtinių teisių turėtojai gali įrodyti savo buvimą autorių teisių subjektais ir atitinkamomis sutartimis su autoriais ar jų atstovais.

Taip pat pabrėžtina, kad tinkamu pareiškėju bus ir kolektyvinio administravimo asociacijos,

²⁶ Pavyzdžiui, fonogramos gamintojas ir/ar atlikėjas (atlikėjai) ant išleistos fonogramos egzempliorių gali apskritime ar lenktiniuose skliaustuose įrašyti raidę P, nurodyti savo arba kito teisių turėtojo vardus (pavadinimus) ir fonogramos pirmojo išleidimo metus (ATGTĮ 51 str. 2 d.).

administruojančios ginamas teisės, kadangi joms tokia teisė suteikta pagal įstatymą (ATGTĮ 67 str. 4 p.).

1.2.1.4. Pakankamai įtikinamai pagrįstos aplinkybės, dėl kurių prašoma laikinosios apsaugos

Visų pirma, prašyme taikyti laikinąsias apsaugos priemones turi būti nurodytos aplinkybės, kurios sudarytų pagrindą taikyti laikinojo pobūdžio priemones. ATGTĮ 81 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad laikinojo pobūdžio priemonės taikomos neatidėliotinais atvejais ir esant pakankamai duomenų apie autoriaus teisių ar gretutinių teisių pažeidimą (įskaitant ir gresiantį pažeidimą). Todėl šių abiejų aplinkybių buvimą ir turi pagrįsti ieškovas prašyme dėl laikinosios apsaugos taikymo.

CPK 176 straipsnio 1 dalyje numatyta nuostata, kad įrodinėjimo tikslas – teismo įsitikinimas, pagrįstas byloje esančių įrodymų tyrimu ir įvertinimu, kad tam tikros aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistuoja arba neegzistuoja. Kitaip tariant, įstatymų leidėjas neįtvirtina kurios nors doktrinoje žinomos įrodymų pakankamumo teorijos arba įrodymų pakankamumo lygio²⁷, o palieka tai spręsti teismui pagal jo įsitikinimus kiekvienu konkrečiu atveju. Taigi, kiekvienu konkrečiu atveju svarbu teismui įsitikinti dėl tam tikrų aplinkybių buvimo arba nebuvimo, tačiau įsitikinimo laipsnis gali būti skirtingas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad asmeniui, prašančiam taikyti laikinąsias priemones, prašyme nėra būtina pagrįsti savo teisę į ieškinį, o jis tik turi pateikti pakankamai duomenų apie esamą arba gresiantį jo teisių pažeidimą ir pagrįsti, kodėl laikinųjų apsaugos priemonių reikia imtis neatidėliojant. Kita vertus, įstatymų leidėjas neįpareigoja pareiškėjo pateikti visus reikiamus įrodymus, kad būtų pilnai įrodytos tos aplinkybės, kuriomis

remiamasi, o tik įpareigoja padaryti pakankamai tikėtiną laikinųjų apsaugos priemonių taikymo būtinumą²⁸. TRIPS sutarties 50 straipsnio 3 dalyje numatyta ieškovui pareiga pateikti tokius duomenis, kurie teismą “pakankamai įtikintų”, kad yra pažeidžiamos autoriaus teisės arba gresia jų pažeidimas, ir, kad nesiėmus laikinosios apsaugos priemonių, gali atsirasti neigiamos pasekmės. Direktyvos dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo 9 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad pareiškėjas turėtų pateikti visus protingai turimus įrodymus, kurie galėtų pakankamai įtikinti, kad jis ar asmuo, kurio interesais prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones, yra pagal įstatymą saugomų teisių turėtojas, ir kad pareiškėjo teisė pažeidžiama arba kad gresia toks pažeidimas.

Pakankamas įtikinimas turi būti nustatomas vėl gi atsižvelgiant į tai, kad prašoma taikyti laikinąją apsaugą, kuri turi būti taikoma skubos tvarka. Todėl jau tai lemia, kad teismui nekeliama pareiga būti įsitikinusiam tokia apimtimi ir laipsniu, kaip kad priimant sprendimą iš esmės, išsiaiškinus visas reikalingas aplinkybes bei ištyrus ir įvertinus visus pateiktus ar kitaip surinktus įrodymus. Visa tai patvirtina, kad nėra taikomi griežti įrodymų pateikimo reikalavimai, kuriais remiantis būtų galima įrodyti pažeidimą ir konkretaus teisių gynimo būdo sąlygas, o pakanka, kad nurodytos aplinkybės įtikinamai leistų manyti, kad yra pagrindas taikyti laikinąją apsaugą²⁹. Įrodymai, kuriais remiantis galima būtų pakankamai įtikinti laikinųjų apsaugos priemonių būtinumą, gali būti įvairūs: dokumentai, sutartys, atsakovo faktiniai veiksmai, pažeidžiantys ieškovo teises, atsakovo nepripažinimas, kad jis daro neteisėtus veiksmus, jau buvęs ankstesnis

²⁷ Įrodymų pakankamumo lygiai gali būti skirtingi priklausomai nuo bylos, taip pat nuo konkrečių teisinių santykių teisinės prigimties ir kitų aplinkybių.

²⁸ Brinks Henry L./Fritze Ulrich. *Einstweilige Verfügungen in Patentverletzungssachen in den USA und Deutschland*. GRUR Int. 1987, p. 133, 138.

²⁹ *Exekutionsordnung* (hrsg. von Angst Peter/Jakusch Werner/Pimmer Herbert). 13. Aufl. - Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1995. P. 1195.

padarytas pažeidimas, patvirtinimai apie tokius veiksmus, ekspertų išvados ir kt.³⁰

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Direktyvos dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo 6 straipsnio 1 dalyje reglamentuojamas labai svarbus klausimas, susijęs su įrodymų pakankamumu. Numatyta, kad valstybės narės gali numatyti, kad kompetentingi teismai pakankamo kūrinio ar kito saugomo objekto kopijų skaičiaus atrankinę dalį laiko intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo buvimo tikėtinu įrodymu. Pastaroji nuostata yra labai svarbi, sprendžiant įrodymų, nustatant intelektinės nuosavybės teisių pažeidimą, pakankamumo klausimą, todėl ją būtina numatyti nacionaliniuose intelektinės nuosavybės teises reglamentuojančiuose įstatymuose.

1.2.2. Procesinės laikinųjų apsaugos priemonių taikymo sąlygos

1.2.2.1. Suinteresuoto asmens prašymas

Paprastai, laikinosios apsaugos priemonės taikomos, esant suinteresuoto asmens rašytiniam prašymui (CPK 144 str. 1 d.). Teismas savo iniciatyva gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones tik tais atvejais, jeigu tai yra būtina siekiant apginti viešąjį interesą (CPK 144 str. 2 d.). Tačiau teisės doktrinoje nėra sutariama, kaip konkrečiai turi būti nurodyta prašyme priemonė, kurią reikalaujama taikyti. Vieni autoriai teigia, kad pareiškėjas savo prašyme turi nurodyti tik interesą, dėl kurio prašo taikyti laikinąją apsaugą, o kokią konkrečioje situacijoje priemonę taikyti, turi parinkti teismas³¹. Kiti mano, kad pareiškėjas neturi būti išlaisvinamas nuo pareigos, prašyme nurodyti konkrečią priemonę, kurią taikyti jis prašo, arba bent jau pateikti pasiūlymą teismui taikyti

atitinkamą apsaugos priemonę³². Manome, kad konkrečios ar kelių taikytinų laikinosios apsaugos priemonių nurodymas yra pareiškėjo teisė, bet ne pareiga. Pareiškėjas privalo savo prašyme nurodyti pagrindą, kuriuo remiantis jis prašo laikinosios apsaugos (bet tai jau materialinė laikinosios apsaugos taikymo sąlyga), t. y. aplinkybes, kurios sudaro pagrindą taikyti laikinosios apsaugos priemones. Tačiau parinkti, kokią apsaugos priemonę konkrečioje situacijoje taikyti, yra teismo pareiga. Tokią išvadą gali patvirtinti ir atitinkamos įstatymo nuostatos, nes antai CPK 145 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad teismas gali panaudoti kelias laikinąsias apsaugos priemones, tačiau bendra jų suma neturi būti iš esmės didesnė už ieškinio sumą, ir, kad laikinosios priemonės parenkamos vadovaujantis ekonomiškumo principu. Taigi teismas laikinąsias apsaugos priemones turi parinkti, atsižvelgdamas į tai, kad kiek įmanoma efektyviau būtų pasiekiamas tikslas, kuriuo remiantis prašoma laikinosios teisių apsaugos. Kita vertus, be jokios abejonės, pareiškėjas turi būti taip pat suinteresuotas tinkamos laikinosios apsaugos priemonės parinkimu, nes, visų pirma, jam yra geriau žinoma situacija dėl prašomų ginti jo teisių, antra, jis prisiima ieškinio nepatenkinimo atveju nuostolių atlyginimo atsakovui riziką, todėl netinkamos ar neproporcingos reikalavimų atžvilgiu laikinosios apsaugos priemonės parinkimas gali neigiamai įtakoti pareiškėjo padėtį.

1.2.2.2. Prašymo taikyti laikinąsias apsaugos priemones nagrinėjimas skubos tvarka

Vienas iš pagrindinių ypatumų, taikant laikinąsias apsaugos priemones, yra tai, kad teismas, esant prašymui taikyti laikinąją apsaugą, turi imtis neatidėliotinų laikinųjų priemonių, t. y. prašymą dėl jų taikymo turi išnagrinėti skubiai. Laikinosios apsaugos taikymo skubumą lemia jau

³⁰ Išsamiau apie realaus pavojaus įrodinėjimą žr. Vytautas Mizaras. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Justitia, Vilnius, 2003. P. 253-257.

³¹ Žr. Kaufmann Martin. Einstweiliger Rechtsschutz: die Rechtskraft im einstweiligen Verfahren und das Verhältnis zum definitiven rechtsschutz. - Stämpfli Verlag, Bern, 1993. P. 35.

³² Žr. Alder Daniel Der einstweilige Rechtsschutz im Immaterialgüterrecht. - Stämpfli Verlag, Bern, 1993. P. 64.

nagrinėta materialinė sąlyga – grėsmė dėl įrodymų sunaikinimo bei teismo sprendimo negalėjimo ar pasunkėjimo įvykdyti. Pagal CPK 148 straipsnio 1 dalį prašymą dėl laikinųjų apsaugos priemonių teismas turi išnagrinėti per tris dienas nuo jo gavimo, tačiau apie prašymo nagrinėjimą turi būti pranešama atsakovui. Ir tik išimtiniais atvejais, kai yra reali grėsmė, jog toks pranešimas sutrukdys taikyti laikinojo pobūdžio priemones arba padarys jų taikymą nebeįmanomu, laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos nepranešus atsakovui. Taigi šioje CPK normoje įtvirtinta *inaudita altera parte* taisyklė, kuri numatyta ir TRIPS sutarties 50 straipsnio 2 dalyje, o taip pat minėtosios Direktyvos dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo 9 straipsnio 4 dalyje, reglamentuojančioje, kad teismai turi teisę, esant reikalui, taikyti laikinąsias priemones neišklausius kitos šalies, ypač kai bet koks tokių priemonių taikymo delsimas gali sukelti nepataisomą žalą teisės turėtojui arba kai yra įrodoma rizika, kad gali būti sunaikinti įrodymai.

Pabrėžtina tai, kad, jeigu laikinojo pobūdžio priemonės buvo paskirtos neišklausius kitos šalies, tai apie tai nedelsiant turi būti pranešama tai šaliai, kuri patirs tokio sprendimo poveikį, kad ji galėtų prašyti, esant reikalui, peržiūrėti laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimą³³.

1.2.2.3. Laikinių apsaugos priemonių taikymas iki ieškininio pareiškimo padavimo

Tai taip pat vienas iš laikinojo pobūdžio priemonių taikymo ypatumų. Pagal CPK 148 straipsnio 2 dalį, teismas gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones ir iki ieškinio pareiškimo. Tokiu atveju teismas nustato terminą, kuris negali būti ilgesnis kaip keturiolika dienų, per kurį turi būti pateiktas ieškiny. Jeigu prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones iki ieškininio pareiškimo padavimo, tai

ieškovas turi nurodyti, kodėl ieškininis pareiškimas nepaduodamas iš karto (CPK 148 str. 3 d.). Nepateikus ieškinio per teismo nustatytą terminą, laikinosios apsaugos priemonės panaikinamos. Panašios nuostatos numatytos TRIPS sutarties 50 straipsnio 6 dalyje ir Direktyvos dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo 9 straipsnio 5 dalyje, kur nurodoma, kad laikinojo pobūdžio priemonės, kurių buvo imtasi, esant atsakovo prašymui turi būti atšauktos ar kitaip jos netenka galios, jeigu procesas, vedantis prie sprendimo apie bylos esmę, neinicijuojamas per atitinkamą laikotarpį, kurį, kai tai leidžia valstybės narės įstatymai, nustato teismas, įpareigojantis imtis priemonių, arba, jeigu teismas taip nenustato, laikinųjų priemonių galiojimo laikas negali būti ilgesnis kaip 20 darbo dienų arba 31 kalendorinė diena, priklausomai nuo to, kuris iš šių laikotarpių ilgesnis.

Minėtosios nuostatos reiškia du svarbius momentus: pirma, galimybę taikyti laikinojo pobūdžio priemones iki pagrindinio proceso pradžios, t. y. iki ieškininio pareiškimo padavimo ir civilinės bylos iškėlimo, ir, antra, atsižvelgiant į atsakovo interesus, kad nebūtų neribotą laikotarpį nepagrįstai apribotos jo teisės, pareigos, pateikti ieškininį pareiškimą ir taip inicijuoti procesą dėl bylos esmės, ieškovui nustatymą.

1.2. Įrodymų užtikrinimo priemonės

1.2.1. Įrodymų užtikrinimo priemonių esmė ir tikslas

Minėta, kad prevencinės gynimo priemonės yra ne tik laikinosios apsaugos priemonės, bet ir įrodymų užtikrinimo priemonės. Tiesa, įrodymų užtikrinimo priemonės galima laikyti taip pat laikinosiomis apsaugos priemonėmis, kadangi kaip vienas iš tikslų, kurių siekiama taikant laikinąsias apsaugos priemones, yra užtikrinimas, kad nebus sunaikinti reikalingi įrodymai. Šį teiginį patvirtina ir TRIPS sutarties 50 straipsnio 1 dalis, kurioje numatyta, kad teismai turi teisę imtis

³³ CPK 148 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad teismo nutartis dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo per 7 dienas gali būti skundžiama atskiruojų skundu.

neatidėliotinių bei efektyvių laikinųjų priemonių, tarp kitų tikslų siekiant ir išsaugoti reikalingus, su įtariamu pažeidimu susijusius įrodymus. Be to, ATGTĮ 81 straipsnio 1 dalyje taip pat numatyta, kad laikinosios priemonės yra ir tos, kurios būtinos įrodymams užtikrinti. Tačiau įrodymų užtikrinimo priemonės yra išskiriamos ir į atskirą prevencinių procesinių gynimo priemonių grupę. Štai CPK yra atskirai įtvirtintas įrodymų užtikrinimo institutas, ir įrodymų užtikrinimo priemonės bei jų taikymo tvarka reglamentuojama CPK 221-224 straipsniuose. Atskirai įrodymų užtikrinimo priemonės reglamentuojamos ir 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2004/48/EB dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo. Šios direktyvos 7 straipsnis būtent šioms priemonėms ir skirtas. Tačiau kad įrodymų užtikrinimo priemonių ir laikinųjų apsaugos priemonių išskyrimas į dvi atskiras grupes yra daugiau dirbtinis, nei kad pagrįstas kokiais nors teoriniais ar praktiniais motyvais, reikšiny, gali patvirtinti bent jau šie du argumentai:

pirma, analizuojant įrodymų užtikrinimo priemonių tvarką ir sąlygas yra akivaizdu, kaip toliau matysime, kad tiek taikymo tvarka, tiek ir sąlygos iš esmės nesiskiria nuo laikinųjų apsaugos priemonių taikymo;

antra, kartais ta pati priemonė gali būti ir kaip laikinoji apsaugos priemonė, ir kaip įrodymų užtikrinimo priemonė, t. y. jos taikymu gali būti siekiama ir vienu, ir kitu tikslu. Pavyzdžiui, jeigu prašoma areštuoti neteisėtas kūrinių kopijas, tai akivaizdu, kad šiuo atveju bus siekiama mažiausiai trijų tikslų: uždrausti platinti neteisėtas kopijas (t. y. užkirsti kelią pažeidimo darymui), užtikrinti galutinio teismo sprendimo vykdymą (pvz., jeigu prašoma paimti neteisėtas kopijas iš pažeidėjo ir jas sunaikinti, tai siekiant įvykdyti sprendimą, kuriuo toks reikalavimas būtų tenkinamas, turi būti areštuojamos tokios kopijos) ir pagaliau užtikrinti reikalingus įrodymus, nes neteisėtų kopijos ir jų kiekis įrodys pažeidimo buvimą bei jo mastą. Aišku, gali

būti ir taip, kad konkreti prevencinė priemonė tarnaus tik kokiam nors konkrečiam tikslui, bet, manytume, tai nėra rimtas pagrindas turėti du atskirus procesinius institutus.

CPK normose, reguliuojančiose įrodymų užtikrinimą, nėra nurodyta kokių nors konkrečių įrodymų užtikrinančių priemonių. Aišku tik tai, kad gali būti prašoma užtikrinti visus reikiamus įrodymus. Direktyvos dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo 7 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad valstybės narės užtikrina, kad, net prieš pradedant bylos procesą, kompetentingi teismai šalies, kuri pateikia visus protingai turimus ir pagrindžiančius jos reikalavimus, kad buvo pažeistos arba gresia, kad bus pažeistos, jos intelektinės nuosavybės teisės, įrodymus, prašymu gali taikyti greitas ir veiksmingas laikinąsias priemones užtikrinti su įtariamu pažeidimu susijusius įrodymus, jeigu garantuojama konfidencialios informacijos apsauga. Tokiomis priemonėmis gali būti teisės pažeidžiančių prekių išsamus aprašymas su pavyzdžiu sulaikymu ar be jo, arba tokių prekių ir, esant reikalui, medžiagų ir priemonių, kurios yra naudojamos tokių prekių gamybai ir (arba) platinimui, ir su jomis susijusių dokumentų areštas juo paimant (poėmis). Tačiau šios nurodytosios įrodymų užtikrinimo priemonės yra tik pavyzdžiai, bet tai nereiškia, kad negali būti kitokiomis priemonėmis užtikrinami įrodymai.

1.2.2. Įrodymų užtikrinimo priemonių taikymo tvarka ir sąlygos

Kaip buvo minėta, įrodymų užtikrinimo priemonių taikymo tvarka ir sąlygos iš esmės nesiskiria nuo laikinųjų apsaugos priemonių taikymo tvarkos ir sąlygų, todėl atskirai jau jų neaptarsime, o tik trumpai dar kartą akcentuosime pagrindines šių abiejų rūšių prevencinių priemonių taikymo bendrybes:

(a) taikomos, jeigu yra padarytas ar daromas įstatymų saugomų autorių teisių ir gretutinių teisių pažeidimas, arba yra realus pavojus, kad toks pažeidimas bus padarytas;

(b) grėsmė, kad įrodymus vėliau gali būti sunku pateikti arba, kad jie gali būti sunaikinti (tiesa, jeigu įrodymų užtikrinimo priemonės laikome atskiriomis nuo kitų prevencinių laikinųjų apsaugos priemonių, tai taikant pastarąsias, grėsmė, kaip buvo aukščiau nurodyta, įrodinėjama dėl kitokių aplinkybių³⁴);

(c) turi būti pakankamai įtikinamai pagrįstos aplinkybės, dėl kurių prašoma įrodymų užtikrinimo priemonės, kaip kad ir prašant taikyti laikinąsias apsaugos priemonės;

(d) taip pat nustatomas pareiškėjas ir atsakovas (aišku, turint omenyje, kad asmeniu, kurio atžvilgiu gali būti taikomos įrodymų užtikrinimo priemonės, gali būti ir asmuo, kuris nėra teisių pažeidėjas, bet pas kurį yra reikiami įrodymai).

Procesinės įrodymų užtikrinimo priemonių taikymo sąlygos yra taip pat tokios pačios, kaip ir laikinųjų apsaugos priemonių taikymo atveju: taikomos pareiškėjo prašymu, taikomos skubos tvarka (teismo nutartis turi būti priimama taip pat per tris dienas nuo atitinkamo prašymo pateikimo teismui dienos (CPK 223 str. 1 d.), gali būti taikomos ir iki teismo proceso pradžios, teismui nustačius tokį patį, kaip ir laikinųjų apsaugos priemonių taikymo atveju, terminą ieškiniui paduoti (CPK 221 str., 223 str. 2 d.), numatyta taip pat ir *inaudita altera parte* taisyklė (CPK 223 str. 3 d.).

Garantijos asmeniui, kurio atžvilgiu taikomos įrodymų užtikrinimo priemonės, kaip toliau matysime, yra irgi tokios pačios, kaip ir asmeniui, kurio atžvilgiu taikomos laikinosios apsaugos priemonės.

1.3. Garantijos asmeniui, kurio atžvilgiu taikomos laikinosios apsaugos ir įrodymų užtikrinimo priemonės

Atsižvelgiant į tai, kad prevencinės gynimo priemonės yra laikinojo pobūdžio priemonės, iš asmens, prašančio jas taikyti, įstatymas, kaip buvo minėta, nereikalauja neabejotino įrodinėjimo, kad yra padarytas

ginamų teisių pažeidimas arba, kad jis bus padarytas. Įrodinėjimo laipsnis yra mažesnis, negu kad įrodinėjant padaryto, daromo ar gresiančio pažeidimo faktą, kai sprendžiamas materialinių teisių gynimo būdų taikymo klausimas nagrinėjant bylą iš esmės. Tai gali sąlygoti, kaip vėliau gali paaiškėti, nepagrįstą prevencinių priemonių paskyrimą, dėl ko gali atsirasti asmeniui, kurio atžvilgiu buvo imtasi tokių priemonių, žalos. Be to, gali būti taip, kad proceso metu gali išnykti tos aplinkybės, kurios buvo pagrindu imtis prevencinių gynimo priemonių, arba pareiškėjas gali neatlikti kokių nors veiksmų, kuriuos jis turi atlikti, paskyrus tokias priemones (pvz., neapduoda nustatyti terminu ieškinio pareiškimo, jeigu prevencinės priemonės buvo taikytos iki ieškinio padavimo). Įvertinus tokias ir kitas galimas situacijas, bei vadovaujantis proporcingumo principu, įstatymų leidėjas numato tam tikras garantijas tam asmeniui, kurio atžvilgiu taikomos prevencinės priemonės. Šios garantijos yra tokios:

(a) asmens, kurio atžvilgiu priemonės taikytos, prašymu vyksta patikrinimas, įskaitant teisę būti išklaustyti, siekiant per atitinkamą laikotarpį nuo pranešimo apie priemones nuspręsti, šios priemonės turi būti pakeistos, panaikintos ar patvirtintos (CPK 148 str. 5 d., 224 str., taip pat Direktyvos dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo 9 str. 4 d.);

(b) asmens, kurio atžvilgiu priemonės taikytos, prašymu prevencinės priemonės panaikinamos, jeigu pareiškėjas neinicijuoja proceso, vedančio prie galutinio sprendimo, per teismo nustatytą terminą (CPK 148 str. 2 d., 150 str. 2 d. 2 p., 223 str. 2 d., taip pat Direktyvos dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo 9 str. 5 d.);

(c) prevencinių priemonių taikymą teismas gali susieti su pareiškėjo tinkamo užstato arba atitinkamos garantijos pateikimu, kad būtų garantuota asmens, kurio atžvilgiu taikomos priemonės žalos, atsiradusios dėl tokių priemonių taikymo, atlyginimas (CPK 147 str. 1-2d., 150 str. 2 d. 3 p., 223 str. 2 d., TRIPS sutarties 50 str. 3 d., Direktyvos dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo 9 str. 6 d.);

³⁴ Žr. šio straipsnio II dalies 1.2.1.2 skirsnį.

(d) asmens, kurio atžvilgiu buvo taikytos prevencinės priemonės, prašymu teismai turi teisę įpareigoti pareiškėją atlyginti dėl tokių priemonių taikymo atsiradusią žalą, jeigu:

(d)-(a) tokios priemonės panaikinamos arba tampa nepagrįstomis dėl pareiškėjo veikimo ar neveikimo; arba

(d)-(b) vėliau nustatoma, kad teisės pažeidimo ar pažeidimo grėsmės nebuvo (CPK 147 str. 3 d., TRIPS sutarties 50 str. 7 d., Direktyvos dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo 9 str. 7 d.).

1.4. Praktinio teisinio pobūdžio problemos

Aptarsime kai kurias svarbias problemas, susijusias su prevencinių gynimo priemonių taikymu, bei nurodysime, kaip gali būti šios problemos šalinamos.

Pirmiausiai, dėl praktikoje kartais iškilančio klausimo dėl prevencinių gynimo priemonių ir prevencinių gynimo būdų tarpusavio santykio, nes teismų praktikoje sutinkama problema: kuo skiriasi reikalavimas taikyti laikinąją apsaugos priemonę – uždrausti atlikti daromus neteisėtus veiksmus arba veiksmus, kai yra realus pavojus, kad jie bus atlikti – ir tokie pat reikalavimai, išdėstyti ieškinyje, t. y. kaip materialiniai teisiniai reikalavimai, kurie ieškovo keliami, siekiant apginti teises. Toks klausimas kyla, matyt, todėl, kad gali būti galvojama, jog patenkinus ieškovo reikalavimą dėl laikinosios apsaugos priemonės taikymo, būtų išspręsta byla iš esmės, nes ir prašyme taikyti laikinąją apsaugos priemonę, ir ieškinyje keliami tokie patys pagal savo turinį reikalavimai.

Tačiau tokio klausimo neturi būti. Labiausiai atsakantis teiginys, kodėl tokio klausimo neturėtų būti, yra susijęs su šio straipsnio pradžioje išvardintais prevencinių gynimo priemonių ir prevencinių gynimo būdų skirtumais, o ypač su minėtu trečiuoju skirtumu. Turima omenyje tai, kad yra skirtinga prevencinių gynimo priemonių ir prevencinių gynimo būdų teisinė prigimtis ir teisinis pobūdis. Kaip minėta, priemonės

paprastai yra procesinio teisinio pobūdžio - procesinės teisių gynimo priemonės, o prevenciniai teisių gynimo būdai yra materialinio teisinio pobūdžio reikalavimai, reiškiami dėl teisių pažeidimo. Todėl prevencinės gynimo priemonės tik labiau užtikrina materialinių teisių gynimo būdų taikymą ir jos nėra savarankiški ir atskiri materialiniai civilinių teisių gynimo būdai, o be to, sudaro galimybę suteikti laikinąją apsaugą (ir pakankamai svarbią, kadangi gali būti užkirstas kelias teisių pažeidimui ir/ar žalos atsiradimui) tol, kol bus byla išspręsta iš esmės. Jeigu išnagrinėjus bylą ieškinyje, kuriame buvo keliami prevencinio pobūdžio reikalavimai, būtų tenkinamas, tai buvusi pritaikyta ir vykdyta prevencinė laikinoji priemonė vykdymo prasme transformuotųsi į teismo sprendimu patenkinto ieškinio vykdymą, ir toliau būtų vykdoma jau ne teismo nutartis taikyti prevencinę laikinąją apsaugos priemonę, o teismo sprendimas dėl uždraudimo atlikti realią teisių pažeidimo grėsmę keliančius veiksmus arba tokius veiksmus nutraukti. Juolab, kad ir visais kitais atvejais, kai ieškinyje patenkinamas, taikytos laikinosios apsaugos priemonės galioja iki teismo sprendimo įvykdymo. Jeigu nagrinėjant bylą iš esmės, ieškovui nepavyktų įrodyti ieškinyje keliamų reikalavimų taikymo sąlygų, reikalavimas būtų atmestas, o kartu būtų panaikinta ir nutartis, kuria buvo pritaikyta prevencinė laikinoji apsaugos priemonė.

Taigi, prevencinių laikinųjų apsaugos priemonių paskirtis - suteikti galimybes jau ginčo dėl teisės proceso metu arba dar prieš procesą užtikrinti būsimo ar esamo teisės gynimo būdo efektyvų realizavimą.

Antra praktinė problema, kuri aktuali ne tik prevencinių gynimo priemonių, bet ir prevencinių gynimo būdų (neteisėtų veiksmų nutraukimo ir draudimo atlikti neteisėtus veiksmus) vykdymo atveju. Kad atitinkama prevencinė priemonė (pvz., uždrausti atlikti neteisėtus veiksmus – platinti neteisėtas fonogramų kopijas) bus pritaikyta, nereiškia, kad tokia teismo nutartis, kuri nors ir skubiai vykdytina, bus

vykdoma. Taigi, susiduriame su prevencinių priemonių vykdymo problema. Aišku, įstatymas suteikia tam tikras priemones kovoti su nesąžiningais asmenimis, kurie nevykdo prevencinių priemonių paskyrimo. Štai CPK 149 straipsnyje numatyta, kad tais atvejais, kai pažeidžiami draudimai atlikti neteisėtus veiksmus, kaltiesiems asmenims teismo nutartimi gali būti skiriama iki vieno tūkstančio litų bauda, o taip pat ieškovas turi teisę iš tų asmenų išsieškoti nuostolius, atsiradusius dėl teismo nutarties dėl laikinųjų apsaugos priemonių neįvykdymo. Tačiau šios priemonės nėra efektyvios. Visų pirma, nustatytas baudos dydis yra juokingai mažas, palyginti su žalos, kuri gali atsirasti nevykdant nutarties dėl laikinųjų apsaugos priemonių (pvz., toliau platinant neteisėtas fonogramas, gali daroma didelė žala). Todėl pažeidėjui turbūt geriau gali apsimokėti sumokėti baudą, nei kad vykdyti teismo nutartį. Be to, teismo paskirta bauda mokama ne ieškovo naudai, o valstybei. Antra, žalos atlyginimo galimybė šiuo atveju taip pat nieko nesprendžia (greičiau tai papildoma garantija), kadangi dėl paties daromo pažeidimo savaime jau yra padaryta žalos, taigi, šiuo atveju, nevykdant nutarties dėl laikinųjų apsaugos priemonių, žala tik didėja. Kitaip tariant, įstatymų leidėjas tiesiog suteikia galimybę ne apskritai reikalauti žalos atlyginimo (nes žalos atlyginimo pagrindas ir taip yra kiekvienas neteisėtas veiksmas), o suteikia galimybę reikalauti ir tos didesnės žalos, kas ir taip pagal bendras Civilinio kodekso normas yra galima, nes pagal bendrą civilinės atsakomybės taikymo taisyklę galioja visiško nuostolių atlyginimo principas (CK 6.251 str. 1 d., 6.263 str. 2 d.).

Manytina, kad tam tikras šios problemos sprendimo variantas siūlomas Direktyvos dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo 9 straipsnio 1 dalyje, kurioje numatyta, kad valstybės narės užtikrina, kad kompetentingi teismai pareiškėjo prašymu turi galimybę reikiama atvejais paskirti baudas, jeigu tai numato atskirų valstybių teisės normos, kai nevykdomas draudimas daryti tęstinį teisės pažeidimą, arba jeigu jis tęsiamas, tai numatyti užtikrinimą, kuris

užtikrintų teisių turėtojui kompensaciją. Kitaip tariant, ieškovas galėtų prašyti teismo ir reikalauti, kad atsakovas pateiktų tam tikrą jam paskirtos laikinosios apsaugos priemonės vykdymo užtikrinimą (garantiją, laidavimą, įkeitimą, piniginių užstatą ir pan.), iš kurio būtų padengiami ieškovo nuostoliai, atsiradę dėl prevencinių priemonių nevykdymo.

Trečia tiek praktinė, tiek teorinė problema, yra ta, kad nei ATPK, nustatantis administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną, nei Administracinių bylų teisenos įstatymas, nustatantis administracinių bylų teiseną nenumato galimybės taikyti laikinųjų apsaugos priemonių ir įrodymų užtikrinimo priemonių iki pradedant procesą dėl intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo. ATPK 264 straipsnyje numatytos administracinių teisės pažeidimų bylų teisenos užtikrinimo priemonės, o Administracinių bylų teisenos įstatymo 71 straipsnyje numatytos reikalavimo užtikrinimo priemonės, kurios nėra reikiamai pritaikytos autorių teisių ir kitų intelektinės nuosavybės teisių gynimui administracine tvarka. Šiuo atveju problemą galima pašalinti tik atitinkamai keičiant minėtuosius įstatymus.

III. Išvados

Pirma, šiame straipsnyje aptartąsias procesines prevencines gynimo priemones galima suskirstyti į tris dideles grupes, iš esmės pagal tikslą, kurio siekiama taikant atitinkamas priemones: (a) galutinio teismo sprendimo vykdymą ir status quo padėties buvimą užtikrinančios priemonės; (b) prevencinės priemonės, t. y. priemonės, kuriomis siekiama, kad būtų nutrauktas autorių teisių ir gretutinių teisių pažeidimas ir/ar užkirstas kelias gresiančiam tokių teisių pažeidimui; (c) įrodymus užtikrinančios priemonės. Svarbiausios iš laikinųjų apsaugos priemonių, ginant autorių teises ir gretutines teises būtų draudimas asmenims atlikti gresiantį pagal įstatymą saugomų teisių pažeidimą, įpareigojimas asmenis laikinai nutraukti pagal įstatymą saugomų teisių pažeidimą, draudimas tarpininkui

teikti kompiuterių tinklais paslaugas tretiesiems asmenims, kurie šiomis paslaugomis naudojasi pažeisdami pagal įstatymą saugomas teises, areštavimas, uždraudimas patekti į apyvartą arba išimti iš apyvartos kūrinių, kitų pagal įstatymą saugomų teisių objektų kopijas ir prekes, jeigu įtariama, kad jos pažeidžia autorių teises ar gretutines teises, areštavimas pagal įstatymą saugomų teisių pažeidimu įtariamų asmenų turtą, esantį pas tuos asmenis arba trečiuosius asmenis, įskaitant banko sąskaitas, o ypač priemones ir įrangą, kurios, kaip įtariama, daugiausiai naudojamos pagal įstatymą saugomas teises pažeidžiančių kūrinių, kitų saugomų teisių objektų kopijų, prekių sukūrimui ar gamybai.

Svarbiausios įrodymų užtikrinimo priemonės būtų tokios: pagal įstatymą saugomas teises pažeidžiančių kūrinių, kitų saugomų teisių objektų kopijų ir prekių išsamus aprašymas su jų sulaikymu ar be jo; pagal įstatymą saugomas teises pažeidžiančių kūrinių, kitų saugomų teisių objektų kopijų, prekių ir, esant reikalui, medžiagų ir priemonių, kurios yra naudojamos jų gamybai ir (arba) platinimui, ir su jomis susijusių dokumentų areštą juos paimant.

Antra, turi būti šalinamos išskylančios praktinės prevencinių gynimo priemonių taikymo problemos aukščiau paminėtais būdais.

Trečia, turi būti tinkamai aiškinamos prevencinių priemonių taikymo sąlygos, ypač kiek susiję su įrodymų pateikimo pakankamumo laipsniu.

Ketvirta, turi būti vykdoma kryptinga valstybės politika intelektinės nuosavybės teisių gynimo srityje. Autorių teisių ir gretutinių teisių, kaip ir bet kokių kitų civilinių teisių, gynimas, aišku, pirmiausiai yra privačių asmenų – šių teisių turėtojų reikalas, kadangi teisių pažeidimu pakenkiama, visų pirma, jų teisėtiems interesams. Tačiau, be jokios abejonės, kovojimas su autorių teisių ir gretutinių teisių pažeidimais bei šių teisių gynimas neturėtų būti laikomas vien tik privačiu reikalu, bet ir visos visuomenės reikalu, kadangi autorių teisių ir gretutinių teisių

pažeidimais pažeidžiamas ir viešas interesas. Viešo intereso pažeidimas pasireiškia mažiausiai šiais aspektais: (a) autorių teisių ir gretutinių teisių pažeidimai kenkia valstybės ekonomikos vystymuisi (daro neigiamą įtaką mokesčių sistemai bei legalaus darbo rinkai, iškreipia konkurenciją³⁵, trukdo vystyti technologijų inovacijoms ir kt.); (b) pažeidus autorių teises pažeidžiama žmogaus teisė į dvasinių ir materialinių interesų, atsirandančių ryšium su mokslo, literatūros ar meno kūrinių sukūrimu (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 42 str., Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 27 str. 2 d., Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 15 str. 1 d. (c) p.), apsaugą, o taip pat konstitucinę teisę į nuosavybę, kuri apima ir intelektinę nuosavybę (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 str., Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo papildomo protokolo 1 str., Sutarties dėl Europos Sąjungos Konstitucijos II dalies 77 str. 2 d.).

Taigi, aukščiau nurodyti veiksniai akivaizdžiai lemia tai, jog valstybė, gindama viešąjį interesą, turi suformuoti ir vykdyti atitinkamą valstybės politiką intelektinės nuosavybės apsaugos srityje. Tokia valstybės politika gali reikštis keliomis kryptimis: (1) efektyvaus teisių gynimo mechanizmo sukūrimu bei jo tobulinimu (valstybės įstatymų leidžiamosios valdžios funkcija); (2) tinkamo ir efektyvaus teisių gynimo būdų ir priemonių taikymo užtikrinimas (valstybės teisminės valdžios funkcija); (3) valstybės teisėsaugos institucijų bei vykdomosios valdžios institucijų bendradarbiavimas kovojant su teisių pažeidėjais bei stiprinant pažeidimų prevenciją (valstybės vykdomosios valdžios funkcija); (4) visuomenės švietimo vykdymas (valstybės vykdomosios valdžios, visuomeninių organizacijų ir švietimo įstaigų funkcija).

³⁵ Žr., pavyzdžiui, 2003 m. sausio 30 d. pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo priemonių ir proceso projekto aiškinamąjį raštą (COM (2003) 46).

Precautionary protection of the copyrights and related rights

Resume

Procedural precautionary measures might be classified into three major groups, essentially based on the purpose aimed while applying the respective measures: (a) the measures ensuring the execution of the final court decision and existence of *status quo*; (b) precautionary measures, i.e. measures, aimed to terminate the infringement of the copyrights and related rights and/or to prevent imminent infringement of such rights (c) measures for preserving evidences.

While protecting the copyrights and related rights, the most important of the provisional protection measures would be prohibition to commit the imminent infringement of the rights protected under the law, obligation to terminate on the provisional basis the infringement of the rights protected under the law, prohibition to the intermediary to provide services by the computer nets to the third parties using such services to infringe the rights protected under the law; seizure, prohibition to enter into the circulation or removal from the circulation copies and goods of works or any other objects of the rights protected under the law, if it is suspected that that such goods or copies infringe the copyrights or related rights, seizure of the property belonging to the persons suspected for the infringement of the rights protected under the law (irrespective where the property is located) including the bank accounts, and especially the implements and equipment, which as suspected are mainly used for the production and creation of works, copies or goods that infringes the rights protected under the law.

The most important measures for preserving evidence would be the following: the detail description of the works, copies and goods of other objects of the protected rights, infringing the rights protected under the law, with or without detention of such

works, goods or copies; seizure with detention of works, copies and goods of the other objects of the protected rights, infringing the rights protected under the law, as well as seizure (where appropriate) of the materials and implements also the documents related thereto that are used for production and/or distribution of such works, goods and copies.

The court practice should properly apply both provisional protection measures and precautionary remedies in order to ensure the enforcement of rights. It is also very important to provide necessary effective measures that would help to ensure the execution of the precautionary protection measures. Certain solution of the latter issue is suggested in Para 1 Article 9 of the Directive on the Enforcement of Intellectual Property Rights, which provides for that Member States ensure that competent courts at the request of the applicant should be able to impose the penalties in case the prohibition to perform continuing infringement of law is not fulfilled, if it is provided for by national laws, or if such an infringement is continued - to provide guarantees ensuring the compensation of the rightholder.